

Атіка - 2004 - С. 512.

6. Лисенков С.Л. Конституція України: Матеріали до вивчення. - К.: Либідь. - 1997. - С. 160.

7. Кушніренко О.Г. Слінько Т.М. Права і свободи людини та громадянина. - Харків.: Факт, 2001. - С. 440.

8. Колодій А.М. Олійник А.Ю. Права людини і громадянина в Україні. Навчальний посібник. - К.: Юрінком Інтер, 2003. - С. 336.

9. Права людини і професійні стандарти для юристів. У документах міжнародних організацій. 3-є видання, доповнене і перероблене. - К.: Відродження, 2002.

10. Трошкін Ю.В. Права человека: Нарушения и защита прав человека и прессы. - М.: 1997. - С. 186.

11. Козлова Е.И. Кутафин О.Е. Конституционное право Российской Федерации. - М.: Юрист, 1996. - С. 565.

12. Селиванов О.В. Соціальна, правова держава в Україні. - К., 2000. - С. 415.

13. Коліушко І.Б., Тимошук В. Управлінські послуги - новий інститут адміністративного права // Право України. - 2001. - № 4.

Аносенков А.А.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри адміністративного права

та адміністративного процесу ОДУВС

Надійшла до редакції: 15.09.2014

УДК: 334.12

ПРАВА ЖІНОК В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ, АСПЕКТИ, МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Мозоль Н. І.

Проаналізовано найпоширеніші вітчизняні сфери суспільної діяльності, де найчіткіше спостерігається гендерна нерівність; розглянуто міжнародний досвід гендерної рівності.

Ключові слова: *права, принципи, гендерна рівність, жінки, міжнародний досвід.*

Проанализированы наиболее распространенные отечественные сферы общественной деятельности, где четко наблюдается гендерное неравенство; рассмотрен международный опыт гендерного равенства.

Ключевые слова: *права, принципы, гендерное равенство, женщины, международный опыт.*

Analyzed the most common domestic sphere of social activity where there is the clearest gender inequality; reviewed the international experience of gender equality.

Keywords: *rights principles, gender equality, women, international experience.*

Проблема створення ефективно діючого правового механізму забезпечення для жінок рівних з чоловіками можливостей щодо участі в політичному й культурному житті України, доступі до матеріальних ресурсів значно актуалізується на сучасному етапі розвитку українського суспільства. Відбувається усвідомлення того, що різниця між людьми, обумовлена біологічним статусом, не повинна розглядатися з точки зору чоловічої переваги, а потребує формування й вдосконалення юридичних гарантій захисту прав жінок. З самого моменту появи на світ жінка, як і чоловік, набуває прав, які ґрунтуються на природних властивостях людини – право на життя, тілесну недоторканність, свободу. Тому надання рівних можливостей кожному члену суспільства (незалежно від статі), забезпечення гарантій вільного розвитку особистості, поваги честі й гідності жінок нарівні з чоловіками є вимогами часу, особливо для демократичної, правової, соціальної держави, якою прагне стати Україна [1, 1].

Мета статті полягає у визначенні ступеня ефективності механізму щодо захисту прав жінок органами влади й громадськими організаціями в Україні, та аналізі позитивного міжнародного досвіду гендерної рівності.

Сьогодні багато вчених займаються дослідженнями стосовно гендерної рівності жінок у різних сферах суспільної діяльності. Ці проблемні питання перебувають у центрі уваги вітчизняних і російських вчених-юристів, зокрема: Н. Антонюка, С. Айвазова, О. Балакірева,

О. Бандурки, О. Дашковської, В. Копейчикова, Л. Кобелянської, Є. Кочкіна, К. Левченка, Л. Леонтьєвої. Також треба відзначити, що зарубіжні автори теж приділяють багато уваги розробці й вирішенню цих проблемних питань. Серед них потрібно виділити S. Bergman, E. Rogg, J. Richard, J. Money, M. Auer, J. Vigo, J. Mille, S. Nanda, R. Tong. Не зважаючи на беззаперечну теоретичну й практичну значимість зазначених наукових праць, загалом можна констатувати недостатній аналіз питання щодо досягнення Україною європейських стандартів у сфері гендерної рівності, що зумовлює необхідність подальшого дослідження.

Прагнення України увійти до Європейського Союзу зобов'язує до введення в державну політику гендерної складової, а саме: гарантування права на самовизначення, права на участь кожної людини, незалежно від статі, у формуванні суспільства. Державна політика повинна ґрунтуватися на концепції рівності прав і можливостей чоловіків і жінок, на доступі жінки до формування й функціонування всіх сфер публічного життя, форм власності, вибору професійної діяльності, здійснення репродуктивної функції, пенсійного забезпечення та ін. [2, 200-201].

Питання гендерної рівноправності вже досить давно сприймається світовим співтовариством не як соціальне питання, а як політичне, питання захисту прав людини, яке вимагає політичних рішень і розширеної сфери застосування в інтересах не лише жінок, а й чоловіків і, врешті, - всього суспільства [3, 67].

Дослідження, що проводяться в різних країнах, переконливо свідчать: стратегії в галузі розвитку, прийняті політичні рішення не можуть бути ефективними, якщо вони ігнорують внесок жінок.

Переваги залучення жінок, врахування їхнього внеску, їхньої думки відчує все суспільство, адже воно, нарешті, зможе орієнтувати всі програми, що мають сприяти розвитку (включно з охороною навколишнього середовища, охороною здоров'я, освітою, раціональним використанням природних ресурсів, розподілом фінансів і ресурсів тощо) на задоволення потреб і врахування пріоритетів всіх членів суспільства - як жінок, так і чоловіків. Це забезпечить не лише інший підхід до вирішення названих проблем, а й принципово змінить ситуацію - стане соціально орієнтованою політика, інвестиції набудуть гуманітарного змісту, поліпшиться соціальне самопочуття

нації. Такий стан речей заохотить і чоловіків брати на себе не лише ризику, а й обов'язки.

Зазначений підхід передбачає обов'язкове визначення чітких державних гендерних стратегій і, відповідно до них, вироблення державної гендерної політики. Саме це є частиною тих зобов'язань, які прийняла на себе Україна, підписавши міжнародні документи щодо забезпечення гендерної рівності [3, 68-69].

Нашою державою ратифіковано майже всі основні міжнародні документи в галузі прав людини, які проголошують принципи рівноправності та недискримінації. Підписано Цілі Розвитку Тисячоліття. Відповідно до Конституції міжнародні документи, ратифіковані Верховною Радою України у встановленому законодавством порядку, мають пріоритет над національними нормативно-правовими актами й слугують джерелом національного права.

Використання міжнародного досвіду виявляється також у реалізації положень міжнародних документів у національному законодавстві та державній політиці, в участі в роботі міжнародних організацій, членом яких є Україна, мета діяльності яких - дотримання й забезпечення прав людини. Зокрема, від самого початку створення цієї інституції Україна є членом Ради ООН з прав людини. У 2011 р. Україна головувала в Раді Міністрів Ради Європи. У 2013 р. в Організації з безпеки та співробітництва в Європі.

Робота в цих структурах передбачає розробку й втілення програм міжнародної технічної допомоги, сприяння в співпраці громадських організацій з органами влади й місцевого самоврядування тощо.

Важливість дотримання прав людини, верховенства права, принципів рівних прав і можливостей людей незалежно від статі задекларована як у виступах керівників держави, так і в нормативно-правових документах, законах України.

Так, стаття 24 Конституції України проголошує рівність усіх громадян, зокрема незалежно від статі [4]. На її виконання у 2005 р. Верховна Рада України прийняла Закон України "Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків" [5], націлений на "досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України". З початку 2000-х р. Кабінетом Міністрів України розроблялися, приймалися та реалізовувалися державні програми сприяння впровадженню гендерної рівності в українському суспільстві (на 2002-2006 рр., 2007-2010, 2013-2016 - у проекті).

Тричі у Верховній Раді України відбувалися парламентські слухання на тему "Становище жінок в Україні". Здійсненню державної політики сприяли й заходи, які організовувалися громадськими жіночими й міжнародними організаціями, такі як семінари, тренінги, освітні та інформаційні кампанії тощо [6, 40].

Упровадження гендерних стандартів останнім часом набуває особливого значення в політичних процесах нашої держави. Про це свідчить, зокрема, аналітична доповідь "Цілі Розвитку Тисячоліття: Україна", ціль 6 "Забезпечення гендерної рівності", де відзначається, що "недостатнє представництво жінок на вищих рівнях прийняття рішень не лише суперечить принципам пари-

тетної демократії, а й знижує ефективність державного управління, спричинює недостатню увагу до проблем соціальної політики". Для реалізації підсумкових документів Саміту Тисячоліття Уряд України виробив показники, що їх має бути поетапно досягнуто до 2015 року. Серед цих показників:

1. Забезпечити гендерне співвідношення на рівні не менш як від 30 до 70 відсотків тієї чи іншої статі в представницьких органах влади та на вищих щаблях виконавчої влади, тобто в складі Уряду, Верховної Ради, обласних і районних рад;

2. Скоротити наполовину розрив у доходах жінок і чоловіків, зокрема це стосується середнього рівня заробітної плати жінок, що на 1/3 менший, ніж у чоловіків [7, 9].

Тож здавалось би, ідея гендерної складової євроінтеграційного вибору українців не може викликати ані сумніву, ані спротиву й формально жінки в Україні рівноправні. Однак слабким місцем їхньої сучасної рівноправності є те, що хоч остання й поширюється на багато сфер суспільної діяльності, проте її горизонтальні обшири не забезпечують рівних можливостей сходження жінок по вертикальній драбині суспільної ієрархії, не забезпечують їм рівного доступу до прийняття важливих суспільних рішень (як політичних, так і економічних).

Найчіткіше гендерна нерівність спостерігається в таких сферах нашого життя:

у сфері сімейного життя - збільшення в сімейних жінок часових витрат на ведення домашнього господарства до обсягів, що охоплюють увесь час, - після професійної праці поза домом і задоволення фізіологічних потреб (таких, як сон тощо). Традиційно домашні роботи - купівля продуктів, готування їжі, прибирання будинку - залишаються переважно жіночими. До того ж в умовах зuboжіння основної маси населення й, відповідно, скорочення його купівельної спроможності, ще більше зросли витрати жіночої енергії на ведення домашнього господарства. Додаткового часу вимагає пошук дешевших продуктів, готування трудомістких, але недорогих домашніх страв тощо.

Окрім того, різко скоротилася кількість підприємств сфери послуг в Україні. Усе це призводить до того, що крім праці у сфері народного господарства, жінки в будень витрачають на домашню роботу в середньому 3 години, а у вихідні дні - до 5-6 годин. Часові щоденні витрати сімейних чоловіків на ведення домашнього господарства в середньому - не більш однієї години в міських умовах і 45 хв. - у сільській місцевості.

Отже, як і раніше, зберігається нерівномірний і нерівноправний розподіл праці для обслуговування родини між її членами. Насильство щодо жінок, яке має місце в сучасних українських родинах, - яскравий приклад бажання панувати над жінкою, властиве певній частині чоловіків. Вибіркові моніторингові опитування населення України, які проводить, починаючи з 1994 року, Інститут соціології Національної академії наук України, свідчать, що побої з боку чоловіків або співмешканців довелося перенести кожній п'ятій опитаній жінці.

У сфері праці - жінки частіше програють у конкурентній боротьбі за "гарне" місце на ринку праці, що дозволяє економістам і соціологам як неокласичної, так і марксистської спрямованості говорити про існування гендерної сегрегації у сфері професійної зайнятості. Під гендерною професійною сегрегацією за ознакою статі розуміється тенденція працевлаштування жінок за строго визначеними професіями, галузями зайнятості й посадовими категоріями.

Розрізняють два види гендерної сегрегації у сфері зайнятості: горизонтальну й вертикальну.

Під горизонтальною професійною сегрегацією розуміють нерівномірний розподіл чоловіків і жінок за галузями економіки й професіями. Так, найбільша концентрація жінок спостерігається в галузях, що за характером праці відносять до сфери обслуговування: у торгівлі працює 75 % жінок, у системі освіти - 74 %, у сфері охорони здоров'я - 80 %, у громадському харчуванні - 84 % (Україна, 1997 р.).

Вертикальна професійна сегрегація означає непропорційний розподіл жінок за рівнями посадової ієрархії. Приналежність до однакової професії і домірна кваліфікація для жінок часто зовсім не означає рівний доступ до кар'єрного просування порівняно з чоловіками-колегами. У межах однакових сфер зайнятості чоловіки і жінки мають зовсім різні перспективи просування, тобто статусні наслідки певних занять різні для чоловіків і жінок. Особливо це помітно у сфері управління - що вищий соціальний статус посади, тим менша ймовірність, що її обійматиме жінка.

Окрім дискримінації за ознакою статі, при наймі на роботу й кар'єрному просуванні, типовою є ситуація дискримінації в оплаті праці. За даними моніторингового дослідження Інституту соціології НАН України, протягом останнього десятиліття заробітна платня жінок становить у середньому близько 60 % заробітної платні чоловіків. Ще істотніше гендерні розходження виявляються в доходах населення загалом. Практично у всіх вікових групах рівень доходів чоловіків значно перевищує рівень доходів жінок, у середньому в 1,6 разів. Наслідок такої ситуації - підвищений ризик зuboжіння для жіночої половини населення України, особливо в ситуації, коли жінка є єдиним годувальником у родині.

Які причини зумовлюють дискримінацію жінок у сфері праці? Генрі Беккер, лауреат Нобелівської премії, класифікує ці причини в такий спосіб [8].

По-перше, дискримінація має місце з боку роботодавця як під час прийому на роботу, так і потім, при оплаті праці. Виявляється, цей вид дискримінації тоді, коли роботодавець має упередження проти прийому на роботу представників тих або інших демографічних або етнічних груп. Чим більше роботодавець має упереджень проти жінок, тим більшою буде на його підприємстві різниця між сумами заробітної платні, сплаченої чоловікам і жінкам.

По-друге, існує дискримінація з боку споживача, як правило, у тих сферах праці, де висока частота й інтенсивність контактів із клієнтами. Якщо клієнт бажає, щоб його обслуговував чоловік, то жінці, яка претендує на це робоче місце, доведеться погоджуватися на нижчу оплату праці, щоб за інших рівних умов ця вакансія не була віддана претендентові чоловікові.

По-третє, дискримінація з боку працівників (тобто колег по роботі) має місце тоді, коли деякі групи працівників не бажають вступати в трудові відносини з особами певної статі. Наприклад, частина чоловіків і жінок не хотіли б працювати під началом жінки-керівника.

У суспільно-політичному житті - недостатньою є участь жінок в управлінні державою. З моменту проголошення України незалежною державою у Верховній Раді відсоток жінок ніколи не перевищував 8 % [9, 112-115].

Таким чином, використання міжнародного досвіду для просування жіночого лідерства й гендерної політики в Україні є важливою умовою ефективності останньої.

За даними дослідження представника Інституту в справах жінок і гендерних досліджень Норвегії Сольвейга

Бергмана, сьогодні від 37 до 45 % парламентарів у Фінляндії, Норвегії і Швеції становлять жінки. Перше місце посідає Швеція: 45 % жінок у парламенті [10, 112-115].

Зокрема, за результатами соціологічного опитування респондентів Global Gender Gap Report у 2012 році, більшість шведів переконані в тому, що чоловіки та жінки мають право на збалансований розподіл оплачуваної роботи й сімейних обов'язків.

Багато що в поточній ситуації Швеції з гендерною рівністю можна пояснити сильною традицією громадянського суспільства, історією жіночого руху та політичною волею до того, щоби зробити гендерну рівність одним із пріоритетних питань у країні.

Наприклад, 2008-го року був прийнятий так званий Дискримінаційний Акт, який замінив сім антидискримінаційних законів. Велике місце в цьому документі посідають питання запобігання дискримінації на підставі статі та рівні права чоловіків і жінок.

У Швеції існує міністр з питань гендерної рівності: він відповідає за дотримання принципів рівності в різних сферах життя, від освіти до працевлаштування [11].

Фінляндія була першою країною в Європі, яка затвердила принцип гендерної рівності на законодавчому рівні. На сьогодні ця країна є однією з найбільш розвинутих і демократичних держав у світі, де всі члени суспільства мають однакові права й обов'язки у всіх сферах життя.

Жінки у Фінляндії, на відміну від багатьох інших європейських країн, працюють переважно в режимі повної зайнятості. Дійсно, процентне співвідношення жінок серед робочої сили Фінляндії одне з найвищих у світі: 69 % жінок у віці від 15 до 64 років працюють повний робочий день. Лише близько 16,9 % фінських жінок працюють у режимі часткової зайнятості. Північні країни загалом являють гендерний порядок, що створений на моделі подвійного годувальника, коли заробляють і жінка, і чоловік [12, 54].

Досвід інших країн, таких як Норвегія, Швеція, Фінляндія, Німеччина, засвідчує доцільність запровадження державної агенції "Омбудсмена з питань рівності". До сфери діяльності агенції входить контроль за дотриманням рівності незалежно від статі, релігії, етнічного походження. Саме до омбудсмена надходять скарги щодо недотримання "Дискримінаційного акту", тоді омбудсмен безкоштовно представляє позивача в суді.

За експертною оцінкою вітчизняного дослідника Т. Мельника, посада омбудсмена з рівності статей запроваджується в тих країнах, де приймають цільові закони з гендерної рівності. У такий спосіб порушується не лише проблема гендерного правотворення, а й забезпечення гарантій гендерного законодавства [13, 117].

Норвегія послідовно запроваджує гендерний аспект у міжнародній співпраці. Надає кошти на запровадження проектів гендерної рівності в міжнародних організаціях і відіграє важливу роль у розширенні знань щодо гендерних відносин в країнах, з якими співпрацює. Визнає важливість встановлення контактів з громадськістю й організовує групи, які працюють на місцевому рівні з метою поліпшення надання прав і можливостей жінок [14].

Слід відзначити, що жінки в Норвегії очолюють міністерства місцевого самоврядування й регіонального розвитку, оборони, охорони довкілля, транспорту і зв'язку, з питань дітей і рівності, охорони здоров'я, рибицтва й прибережної політики тощо. Порівняно широке представництво жінок у норвезькій владі може бути пояснене двома стратегіями впливу: тиск знизу (громадянського суспільства й громадських організацій) у поєднанні з

ініціативами згори (від політичних лідерів). Іншою причиною є норвезький варіант трактування демократії, коли протягом вже тривалого часу принцип представництва різних інтересів був і залишається однією з основних цінностей. Представництво регіонів показує, що допускається можливість різниці інтересів у людей, які живуть на прибережних територіях і всередині країни, а також мешканців півночі і півдня. Так само є важливим представництво жінок, оскільки жінки поділяють певні спільні інтереси (наприклад, право народжувати дітей і право жити без загрози жорстокості й насильства в родині). Отже, головними аргументами на користь залучення жінок до політики є те, що:

1) виключення жінок з політичної сфери є формальним і фактичним дефіцитом демократії в країні;

2) жінки як група мають інший досвід і інші інтереси, ніж чоловіки [15, 59].

Успішне просування до гендерної рівності в скандинавських країнах пов'язане з тим, що ці країни не відносяться до емансипації жінок тільки як до "маргіналізованих жіночих груп", а розглядають їх як найважливішу проблему всього суспільства. Вони вважають забезпечення рівних прав і можливостей для жінок одним зі своїх пріоритетних завдань, за що їх справедливо називають "феміністськими". Поєднання динамічної ринкової економіки та державного регулювання соціальної сфери дозволило скандинавським країнам просунути у вирішенні цього завдання далі, ніж де-небудь у світі. Їх ефективний економічний розвиток і пов'язаний з цим високий рівень життя створили хорошу матеріальну базу для поліпшення соціально-економічного становища жінок, що значно полегшило інтеграцію жінок у суспільно-політичне життя.

Такий підхід виправдав себе у багатьох країнах світу і підтвердив закономірність: країна досягає вищих рівнів розвитку, якщо вона використовує потенціал усіх членів свого суспільства, і жінок, і чоловіків, залучаючи жінок на паритетних началах до управління й прийняття рішень на всіх рівнях. Особливо ж, якщо це відбувається з урахуванням пропорційності та паритетності, без зосередження й акумулювання потенціалу статей на різних полюсах, з рівномірним, рівноправним і рівно відповідальним розподілом між ними і прав, і можливостей, і відповідальності [3, 68].

Отже, забезпечення рівних прав жінок і чоловіків та рівних можливостей їх реалізації - як утвердження основного права людини - має розглядатися на всіх рівнях влади, а також під час формування всіх загальнодержавних, галузевих і регіональних програм.

Література

1. Леонтьєва Л.В. Права жінок та юридичні гарантії їх захисту в Україні (теоретико-правові аспекти): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 "теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень" / Л.В. Леонтьєва. - Харків, 2005. - 20 с.

2. Сулімова С. Вікно в Європу відчиняється гендерним ключем / С. Сулімова // Жінки в політиці: міжнародний досвід для України / За заг. ред.: Яни Свердлюк та Світлани Оксамитної // За матеріалами міжнародного наукового семінару "Жінки в політиці: міжнародний досвід для України", Київ - НаУКМА - 7 жовтня 2005 року. - К.: Атіка, 2006. - С. 197-210.

3. Кобелянська Л. Стратегія врахування гендерних аспектів: підхід ООН / Л. Кобелянська // Жінки в політиці: міжнародний досвід для України / За заг. ред.:

Яни Свердлюк та Світлани Оксамитної // За матеріалами міжнародного наукового семінару "Жінки в політиці: міжнародний досвід для України", Київ - НаУКМА - 7 жовтня 2005 року. - К.: Атіка, 2006. - С. 67-73.

4. Конституція України / Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 1996. - № 30. - С. 141.

5. Закон України Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків / Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 2005. - № 52. - С. 561.

6. Левченко К.Б. Міжнародний досвід реалізації принципів гендерної рівності та спроби його заперечення в Україні / К.Б. Левченко // Право і безпека: наук. журн. - 2013. - Вип. 2 (49) - С. 38-45.

7. Ламах Е. Жінки політики - про жінок в українській політиці / Е. Ламах // Жінки в політиці: міжнародний досвід для України / За заг. ред.: Яни Свердлюк та Світлани Оксамитної // За матеріалами міжнародного наукового семінару "Жінки в політиці: міжнародний досвід для України", Київ - НаУКМА - 7 жовтня 2005 року. - К.: Атіка, 2006. - С. 17-22.

8. G. Becker. The Economics of Discrimination. (2d ed.) - Chicago: University of Chicago Press. - 1971.

9. Лавріненко Н. Динаміка гендерної нерівності в сучасній Україні / Н. Лавріненко // Жінки в політиці: міжнародний досвід для України / За заг. ред.: Яни Свердлюк та Світлани Оксамитної // За матеріалами міжнародного наукового семінару "Жінки в політиці: міжнародний досвід для України", Київ - НаУКМА - 7 жовтня 2005 року. - К.: Атіка, 2006. - С. 110-143.

10. Bergman S. Nordic women's mobilization and empowerment in politics / S. Bergman // Жінки в політиці: міжнародний досвід для України / За заг. ред.: Яни Свердлюк та Світлани Оксамитної // За матеріалами міжнародного наукового семінару "Жінки в політиці: міжнародний досвід для України", Київ - НаУКМА - 7 жовтня 2005 року. - К.: Атіка, 2006. - С. 41-49.

11. Вікстром М.Ф. Життя європейців: гендерна рівність у Швеції / М.Ф. Вікстром. - [Електронний ресурс]: <http://life.pravda.com.ua/society/2014/07/8/174551/>

12. Зідер Р.І. Соціальна історія гендерної рівності / Р.І. Зідер // . - М., 2009. - С. 54.

13. Мельник Т. Міжнародний досвід гендерних перетворень / Т. Мельник // К: Логос, 2004. - 320 с. - С. 117.

14. Стратегія щодо жінок і гендерної рівності в розвитку і співробітництві, Міністерство закордонних справ Норвегії. - [Електронний ресурс]: <http://www.odin.dep.no/ud/engelsk/publ/handlingsplaner/0320053990968/index3dok0003b3n3a.html>.

15. Rogg E. State mechanisms of women's political empowerment in norway / E. Rogg // Жінки в політиці: міжнародний досвід для України / За заг. ред.: Яни Свердлюк та Світлани Оксамитної // За матеріалами міжнародного наукового семінару "Жінки в політиці: міжнародний досвід для України", Київ - НаУКМА - 7 жовтня 2005 року. - К.: Атіка, 2006. - С. 50-59.

*Мозоль Н.І.,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувача кафедрою
загально-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту права
та психології
Національної академії внутрішніх справ
Надійшла до редакції: 23.09.2014*